

DAGDROMEN OM TE ERVAREN

De bekeerlinge van Stefan Hertmans

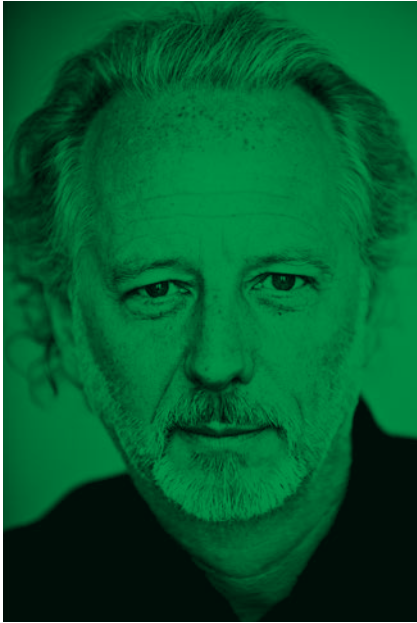
In zijn nieuwste roman *De bekeerlinge* vertelt Stefan Hertmans twee verhalen. Het eerste is historisch, speelt zich af aan het einde van de elfde eeuw en gaat over een jonge, vooraanstaande christelijke vrouw uit Rouen die zich tot het jodendom bekeert door haar liefde voor de joodse David. Het relaas van Hamoutal bestaat voornamelijk uit vluchten: uit angst voor vervolging gaat ze er met David vandoor om uiteindelijk te belanden in het dorpje Monieux in de Vaucluse. Daar vindt zij even rust, totdat de kruisvaarders de joodse gemeenschap aanvallen. Zonder haar twee kinderen (ontvoerd) en haar man (vermoord) moet Hamoutal opnieuw vertrekken – een tocht die haar langs Marseille en Palermo tot in Caïro brengt. In het tweede verhaal volgen we de schrijver van het eerste. Dit alter ego van Hertmans reflecteert niet enkel over Hamoutals lotgevallen, maar treedt in haar voetsporen wanneer hij zovele eeuwen later langs mogelijk dezelfde routes reist. Daarbij begeleidt haar verhaal de schrijver als een “dagdroom”, en in de roman wisselen de twee verhalen elkaar dan ook vaak vlot en makkelijk af.

Wat hen verbindt, is een aanbevelingsbrief van een rabbijn, een Hebreeuws document dat zich momenteel in de Genizah Collection van Cambridge bevindt en waarover de schrijver leest in een academisch artikel. De brief werd in Caïro gevonden en vertelt over een proseliete uit Rouen. De historische Hamoutal moet deze brief bij zich hebben gedragen om tijdens haar tocht hulp te verkrijgen van de joodse gemeenschappen die ze onderweg tegenkwam. Naast deze brief is er een tweede document dat verslag doet van een vrouw die ternauwernood aan de brandstapel ontsnapte en waarvan onderzoekers menen dat het om dezelfde vrouw zou *kunnen* gaan. Het historische materiaal waarop de schrijver (en Hertmans) zich baseert, is in die zin flinterdun. “Ik weet zo weinig”, verzucht de schrijver. Hoewel Hertmans zich heeft gedocumenteerd over de heersende religieuze praktijken, de toenmalige routes en dagelijkse gebruiken, is hij voor Hamoutals belevenissen, gedachten en gevoelens dus volledig op zijn verbeelding aangewezen.

De keuze voor het emotionele effect verdringt de inhoud naar de achtergrond

De vraag is dan waarom de schrijver haar verhaal vertelt en haar tocht overdoet? Het antwoord ligt in de wil van de schrijver om de geschiedenis tot een ervaring en belevenis te maken. Historische objecten gaan “dood in de koude wetenschap van een collectie”, merkt de verteller op, terwijl zijn “illusie” en “verlangen” erin bestaan “om iets van deze vrouw werkelijk na te voelen”. Het historische materiaal moet tot leven komen in een vertelling die de geschiedenis tastbaar en meeslepend maakt. Na een “doorwaakte nacht”, waarin de schrijver de bloedige pogrom heeft beschreven, ervaart de schrijver bijvoorbeeld “een diepe, vreemde vrede”. Gezien de vele beschreven moord- en gewelddadigheden mag dat paradoxaal lijken, maar dat hoeft het niet te zijn op het niveau van de voortdurende dagdroom die het verhaal van Hamoutal voor de schrijver is. In de verbeelding kan de schrijver de afstand die hij tot de geschiedenis ervaart voor even opheffen. De speurtocht van de schrijver en zijn vertelling zijn in die zin complementair. Op verschillende momenten meent hij Hamoutal aan te kunnen raken: “Ik raak de oude putrand aan. Ik raak Hamoutal aan.” Slechts in de ervaring wordt de geschiedenis betekenisvol.

Wat *De bekeerlinge* echter tot een problematische, vreselijke roman maakt, is de manier waarop Hertmans geschiedenis en ervaring opvat. Die laatste is enkel van belang wanneer zij intens en spectaculair is. Daardoor leest de roman als een melodrama, maar hij mist de spanning van goede melodrama's, doordat je niet één personage via zijn emoties ziet worstelen met zijn omgeving, maar slechts een schrijver die – vanuit een fascinatie die er nooit in slaagt het particuliere te overstijgen – het “verleidelijke duister” van de geschiedenis al te eentonig en eenvoudig vormgeeft. Ten overvloedige lezen we vergelijkbare variaties op Hamoutals tragiek: ze “zinkt neer en huilt als een bezetene”, ze is

Stefan Hertmans, © Michiel Hendryckx

“opgegaan in de waanzin van haar eenzaamheid” of ze “huilt weer hartverscheurend; (...) haar wenen is rauw en haast dierlijk.” Op minder dan tien pagina’s wordt ze tijdens haar tocht “een keer bijna aangerand”, verkracht (en volgens de niet van erotische ondertonen gevrijwaarde dagdroom van de verteller “voelt” ze “hoe ze nat wordt en verlangt”) en wordt ze verschillende malen benaderd door een “hitsige koopman”. Ook de omgevingen worden steevast in overweldigende termen beschreven. In Caïro heerst een “opwindende chaos” en “nerveuze drukte”, en bezoekt de schrijver een “adembenemende oriëntaalse sloppenwijk (...) vol van bruisend leven”, terwijl de markt van Narbonne voor hem het “oeroude feest van het leven” omvat.

Dit heeft gevolgen voor de verbeelding van de geschiedenis. De keuze voor het emotionele effect

verdringt de inhoud naar de achtergrond. Het particuliere moet het afleggen tegen universele thema’s van revolutie en vrede, zelfbestemming en gemeenschap. Zo lezen we over “heftige tijden”, over stijgende “politieke spanningen” of “heftige, revolutionaire verandering”, maar nergens geeft de roman ons een inzicht in de manier waarop deze spanningen en emoties een uiting vinden in het religieus geïnspireerde geweld van de kruistochten. Hertmans vindt een afdoende verklaring in paus Urbanus’ “bevolgen toespraak” waarvan de uitwerking belangrijker is dan de inhoud: het publiek wordt uitzinnig. Vergelijkbaar is de beschrijving van Hamoutals twijfel tussen joden- en christendom. De voorstelling ervan als dramatisch conflict herleidt de religies van overtuigingen die een gehele belevings- en gedachtewereld bepalen tot collecties van gebruiken en rituelen waartussen zij moet kiezen. Hertmans lijkt de geschiedenis op te vatten als een verzameling gebeurtenissen die kan ingrijpen in het individuele leven, maar hij beschouwt die levens zelf niet als historisch.

Het hoeft dan niet te verbazen dat deze roman suggereert dat Hamoutals verhaal raakt aan onze huidige tijd met zijn religieuze spanningen en vluchtelingenstromingen – de schrijver refereert aan de jihad of leest in de krant over “drenkelingen” aan de Griekse kust. Dit appel aan empathie ligt volledig in lijn met de universalistische geschiedenisopvatting en het beperkte begrip van ervaring als intensiteit. Die versperren echter de toegang tot het dagelijkse leven en de concrete gedachte- en gevoelenswerelden en ontdoen de geschiedenis van haar politieke particulariteit. Dat maakt *De bekeerlinge* tot het equivalent van een kopje decaf: een historische roman zonder het essentiële bestanddeel.

HANS DEMEYER

STEFAN HERTMANS, *De bekeerlinge*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2016, 318 p.